

methodically grounded organization, planning and management of the educational process, which is achieved by solving the following tasks: the orientation of a practical lesson on the realization of the goals set for the purpose of socialization and adaptation to the cultural environment and their informing about the achievement degree of goals within the limits of heuristic conversations; the complexity of practical lessons, which is to fulfil the tasks aimed at socialization and adaptation to the cultural environment, at perception of their own learning success; active educational and mental activity during the educational process; forming the ability to evaluate and correct downsides; taking into account individual characteristics, embodied in additional tasks, developed in accordance with the specific difficulties that arise during the educational process; the ergonomics of the organization of the studying place, which is provided by a comfortable location, convenience of movement and rotation within the group, the possibility of using teaching techniques in printed and electronic formats.

Key words: cultural environment, educational process, education, socialization, society.

Стаття надійшла до редколегії 03.04.2018

УДК 378.637:016

Алла КОЗИР

*доктор педагогічних наук, професор факультету мистецтв
імені Анатолія Авдієвського Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна
e-mail: kozyr7@ukr.net*

КРЕАТИВНИЙ НАПРЯМ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ПРОДУКТИВНОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ

Стаття розкриває актуальні питання креативного напрямку підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до продуктивної роботи з учнями загальноосвітньої школи. Розкрита важлива властивість наявності креативного в діяльності вчителя музичного мистецтва, а саме: високий рівень творчої активності, яка спрямована на реалізацію музично-творчих здібностей у процесі сприйняття нового як духовної потреби особистості, що у свою чергу, сприяє набуттю практичного досвіду. Виокремлено значення емпатії та здатності студентів до варіативного опрацювання музичного навчального матеріалу; схильність до опанування інноваційними технологіями в музично-виховній роботі та здатність до художньої і педагогічної імпровізації, а також здатність майбутніх учителів музичного мистецтва до створення креативного середовища для взаємного творчого збагачення суб'єктів педагогічної взаємодії.

Ключові слова: креативний напрям; підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва; продуктивна робота з учнями; емпатія.

Креативний напрям професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до продуктивної роботи з учнями відповідаючи вимогам сьогодення визначається як її системоутворюючий фактор. Цілісність, зміст та специфіка означеного феномена забезпечує впровадження активних методів, засобів та форм навчання студентів, а саме: стимулювання індивідуальної активності майбутніх учителів музики; включення студентів у професійно спрямовану творчу діяльність; організацію продуктивної освіти із застосуванням інноваційних технологій навчання (створення проблемних ситуацій, кейс-методи, міні лекції, імпровізаційні завдання, рольові ігри, контекстне навчання, рефлексивні дискусії тощо), моніторинг якості освіти та модульно-рейтинговий контроль індивідуальної, групової й колективної навчальної діяльності майбутніх учителів музики.

Креативний напрям професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва виражає їх здатність до досягнення, трансляції інновацій, трансформації їх відповідно до конкретної педагогічної ситуації, а також спроможність створення інновацій в процесі професійної діяльності тощо. Креативність – це сукупність тих властивостей психіки, які забезпечують продуктивні перетворення у діяльності особистості. З цієї позиції найбільш точним було б обговорення не загальної та спеціальної обдарованості, а загальних та спеціальних моментів обдарованості, до яких відноситься креативність (Б.Теплов). Креативність розвивається у процесі діяльності, з'єднується з її провідними мотивами, виявляється як прагнення до самого процесу творчості, духовного поступу, самовираження та самоствердження.

Отже креативна особистість – це така особистість, яка має відповідні внутрішні передумови (особистісні утворення, нейрофізичні задатки, специфіку когнітивної сфери тощо), що забезпечують її творчу активність, тобто не стимульовану ззовні пошукову та перетворювальну діяльність. Креативна складова пов'язана з розвитком пізнавальної активності майбутніх учителів музичного мистецтва, їх самостійності в художньо-творчій діяльності, які сприяють формуванню емпатійності, гнучкості, що ґрунтується на індивідуально-особистісному підході до досягнення музичних творів, потребі виявлення у музиці засобу ефективного спілкування, становлення індивідуального стилю керівництва дитячими творчими колективами.

Характерною властивістю наявності креативного в діяльності вчителя музичного мистецтва є високий рівень творчої активності, яка спрямована на реалізацію музично-творчих здібностей у процесі сприйняття нового як духовної потреби особистості, що у свою чергу, сприяє набуттю практичного досвіду. З позицій системного, рефлексивного та акмеологічного підходу оптимальною є система опосередкованого керівництва творчим процесом на рефлексивно-креативній основі. Особливого значення ця властивість набуває у процесі відтворення художньо-естетичного образу музичного твору.

Художньо-творчий аспект професійної діяльності вчителя музики, як один із найголовніших, виокремлюють Л.Арчажникова, Л.Надилова, О.Олексюк, В.Орлов, Г.Падалка та ін., особливо підкреслюючи значення креативності. Так, розвинені художньо-творчі вміння стають чинниками формування професійно значущих якостей майбутнього вчителя музики – емпатії, креативності, артистизму, рефлексивності, творчої активності. Неадекватність типових прийомів педагогічної діяльності та різноманітність педагогічних ситуацій об'єктивно стимулюють вчителя до творчості. Зокрема, в педагогічному спілкуванні – це комунікативна творчість, тобто креативність спілкування – це пошук та знаходження нових комунікативних цілей, нових засобів мобілізації міжособистісної взаємодії учнів на заняттях, створення нових форм спілкування у процесі колективного музичування.

Отже, креативність дозволяє ефективно використовувати наявні в арсеналі вчителя знання, уміння та навички в нових непередбачених ситуаціях для вирішення нестандартних педагогічних завдань. Завдяки креативності вчитель конструює нові засоби взаємодії з учнями, відкриває нові для себе грані цього процесу. В психолого-

педагогічній науці під креативністю розуміють здатність суб'єкта до творчості, до конструктивного та нестандартного вирішення педагогічних завдань, а також до усвідомлення власного досвіду. Креативність дозволяє вчителю знаходити нові засоби поведінки, адаптуватися до змінних умов життя, оптимально використовувати внутрішні резерви особистості. З цієї позиції доцільно виділити два типи креативності: поведінкову, як засіб адаптації та самовиразу, й інтелектуальну, котра ефективно впливає на продуктивність діяльності.

Ефективності розвитку креативного напрямку професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва сприяє здатність до емпатії. Саме вона обумовлює здатність фахівця ідентифікувати себе з учнем, стати на його позицію, зрозуміти його проблеми та інтереси, відчувати емоційний вплив музики шляхом співпереживання художніх образів музичних творів. На думку науковців (Б.Бернс, А.Орлов, К.Роджерс та ін.), емпатія є особливою здатністю до співпереживання, до відчуження стану іншої людини. А.Маркова пропонує розрізняти: раціональну емпатію (порозуміння), емоційну емпатію (співчуття), діючу та випереджуючу емпатію (допомога, сприяння, передбачення, ввічливість тощо) [3, 35].

Н.Гузій визначила педагогічну емпатію як здатність учителя емоційно відгукнутися на дитячі почуття й переживання, розподіляти інтереси, ставати на місце учнів шляхом емоційної ідентифікації у формі співпереживання [1, 26]. Л.Петровська визначає емпатійну здібність як здатність до емоційного проникнення у світ переживань іншої людини та здібність до емоційного відгуку на ці переживання. Досліджуючи професійно значущі якості особистості вчителя, Ю.Кулюткін наголошує, що емпатія – здібність розуміти внутрішній світ іншої людини і навіть проникати в її почуття, відповідати на них і співпереживати разом з нею.

З цієї позиції для прояву емпатії, як педагогічно значимого явища та якості особистості, є недопустимим: уникати контактів, вважати недоцільним прояв інтересу до інших людей, спокійно ставитися до переживань та проблем інших особистостей; якщо вчитель, виявляючи емпатію до дитини, проектує власні якості: недоліки, звички, власний емоційний досвід, установки, міфи, – емпатія дає спотворену картину внутрішнього світу дитини. Доречно зазначити, що «емпатія – це те ж саме, що поглянути на речі очима стороннього [3, 133]; з віком здібність до емпатії знижується, вірогідність цього пов'язується з розвитком стереотипів. У той же час творча особистість, що постійно

розвивається, зберігає високий рівень емпатійності на протязі усього. Для будь-якого прояву творчості необхідним є вияв креативних особливостей вчителя, що розвивається в творчому процесі. Неадекватність типових прийомів музично-педагогічної діяльності різноманітним педагогічним ситуаціям об'єктивно стимулює вчителя до проявів творчості.

Творчо-креативний напрямок пов'язує вміння майбутнього вчителя музики створювати атмосферу емоційної відкритості, доброзичливості, співпраці з колективом виконавців. У залежності від типологічної спрямованості та усвідомлення творчих професійних дій реалізуються неповно використані креативні можливості, що дозволяють доповнити практичну діяльність майбутніх учителів музики необхідними прийомами й засобами, що передбачають творче переосмислення результатів сприйняття музичних творів у процесі творчої взаємодії керівника з шкільним хором колективом. Цей напрямок передбачає високий рівень розвитку саморегуляції емоційної сфери вчителя, наявність артистизму, виявлення творчого натхнення; використання творчо-індивідуального стилю в роботі з учнями; вміння створювати креативне середовище для взаємного розвитку суб'єктів педагогічної взаємодії.

У зв'язку з цим, нами використовується поняття емоційного мислення, яке доцільно тлумачити як ознаку професійного мислення майбутнього вчителя музичного мистецтва як інтерпретатора та обов'язкову умову фахової майстерності, котра розглядається саме в аспекті специфіки виконавського мислення. Основними аспектами цього поняття виступають: контроль якості та образності хорового звучання, тобто, вузько спрямоване мислення суто виконавськими засобами (динамічне, фонічне, артикуляційне, логічно-процесуальне, агогічне, темброве тощо), а також – мислення у широкому значенні – інтерпретаційне, художньо-образне, драматургічне, психологічне, інструментальне, асоціативне.

У процесі педагогічної взаємодії креативні елементи проявляються у різноманітних ситуаціях, але важливим є те, що творчість викладача транслюється та переходить у творчість студентів. Адже найважливішою якістю викладача як творчої особистості є високий рівень емпатії, за висловом В.Леві «мистецтво бути іншим». І чим вищою є здатність педагога до співпереживання, співтворчості, тим вище його професійно-творчі результати. Створюючи умови для співтворчості педагога та студента необхідно: «уміння бути іншим, котре складається із знання людей та природи спілкування, уміння сприймати та, нарешті,

чисто практичного уміння поводити себе... Крім того, знання себе, сприйняття себе, та найскладніше – уміння себе змінити, тобто уміння бути іншим самому [2, 35]. В.Леві характеризуючи різноманіття творчих проявів педагога, показує, що він, залежно від ситуації, може бути спостерігачем, контролером, наставником, дослідником, товаришем, критиком. Серед основних якостей творчого викладача В.Леві виокремлює: наявність інтересу до своєї діяльності; підвищену увагу до студентів; тонку спостережливість по відношенню до педагогічних процесів; здатність орієнтуватися в педагогічних ситуаціях; швидко перестроюватись, при цьому проявляючи тактовність, кмітливість, артистизм, що дозволяють використовувати багатство жестів та інтонації, бути неперевершеним розповідачем, імітатором та володіти у достатній мірі власною мімікою.

Значення емпатійності в музично-творчій діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва величезне, адже емпатія – це співпереживання, розуміння будь-якого почуття – гніву, печалі, радості, яке переживає інша людина, і відповідний вияв свого розуміння цих почуттів. Без цього співпереживання неможливе якісне художньо-музичне виконання музичних творів. Здібність до емпатії проявляється у тому, що вчитель музики під час підготовки до занять ніби стає у позицію учня та відбирає те, що йому цікаво та доступно; тим самим учитель передбачає труднощі сприйняття навчального матеріалу, наперед осмислює можливу допомогу, проходить сам той шлях відкриття нового, який потрібно буде подолати школярам. Більше того, побачивши, як старанно працює вчитель, як він вболіває за мистецьку справу, учень сам починає співпереживати ті ж самі почуття.

У процесі залучення дітей до музично-творчої діяльності, у них ефективно розвивається уява, емоційна чутливість, художня проникливість, тобто ті елементи, які характеризують особливу комплексну особистісну якість, – творче мислення. Специфіка музичних занять полягає в потребі інтересу до цього виду мистецтва, активної роботи думки, уяви, що призводить до бажання самостійно проявити себе у творчості. «Без музики важко переконати дитину, яка вступає у світ, в тому, що людина прекрасна, а – це переконання, по суті, є основою емоційної, естетичної, моральної культури. Музика є одним із найтонших засобів спрямування дітей на добро, красу, людяність», – цей вислів В.Сухомлинського конкретизує нагальне завдання музично-естетичного виховання школярів [4, 105].

Отже, створення творчої атмосфери на уроках музики та в роботі з хором колективом сприяє

пануванню заохочення, підтримки найменших спроб учнів до творчо-самостійних дій, вираження власної думки, висловлення своїх суджень тощо. Узагальненими показниками творчо-креативної групи критеріїв є: уміння створити варіації на задану тему; уміння скоригувати педагогічні

дії в залежності від реакції дітей; вияв інтересу до ознайомлення з новими педагогічними технологіями в галузі музичного виховання школярів; вияв інтересу до самостійної розробки нових прийомів музичного навчання учнів; уміння захопити дітей творчим ставленням до мистецтва.

Список використаних джерел

1. Гузій Н.В. Креативно-аксіологічні засади інтегративних складових педагогічного професіоналізму. /Наталія Гузій //Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: зб. наук. праць НПУ імені М.П. Драгоманова. -- К.: Вид-во НПУ, 2003. – Вип. 10. – С. 9-26.
2. Леви В. Искусство быть собой /В.Леви. – М.: Издат. центр «Академия». – 34-56 с.
3. Маркова А.К. Психология труда учителя /Аэлита Капитоновна Маркова. – М.: Просвещение, 1993. – 312 с.
4. Сухомлинский В.А. Сто советов учителю /Василий Александрович Сухомлинский. – К.: Рад. школа, 1984. – 254 с.

References

1. Huziy N.V. Kreatyvno-aksiolohichni zasady intehratyvnykh skladovykh pedahohichnoho profesionalizmu. /Nataliya Huziy //Tvorcha osobystist' uchytelya: problemy teorii i praktyky: zb. nauk. prats' NPU imeni M.P. Drahomanova. -- K.: Vyd-vo NPU, 2003. – Vyp. 10. – S. 9-26.
2. Levy V. Yskusstvo byt' soboy /V.Levy. – M.: Yzdat. tsentr «Akademyya». – 34-56 s.
3. Markova A.K. Psykholohyya truda uchytelya /Aélyta Kapytanovna Markova. – M.: Prosveshchenye, 1993. – 312 s.
4. Sukhomlynsky V.A. Sto sovetov uchytelyu /Vasylyy Aleksandrovych Sukhomlynsky. – K.: Rad. shkola, 1984. – 254 s.

Козырь А.В. Креативное направление подготовки будущих учителей музыкального искусства к продуктивной работе с учащимися

Статья раскрывает актуальные вопросы креативного направления подготовки будущих учителей музыкального искусства к продуктивной работе с учениками общеобразовательной школы. Раскрыто важное свойство креативного в деятельности учителя музыкального искусства, а именно: высокий уровень творческой активности, направленный на реализацию музыкально-творческих способностей в процессе восприятия нового как духовной потребности личности, что в свою очередь, способствует приобретению практического опыта. Выделено значение эмпатии и способности студентов к вариативной обработке музыкального учебного материала; склонность к овладению инновационными технологиями в музыкально-воспитательной работе и способность к художественной и педагогической импровизации, а также способность будущих учителей музыкального искусства к созданию креативной среды для взаимного творческого обогащения субъектов педагогического взаимодействия.

Ключевые слова: креативное направление; подготовка будущих учителей музыкального искусства; продуктивная работа с учащимися; эмпатия.

Kozyr A. Creative direction of training future teachers of musical art for productive work with students

The article reveals the topical issues of the creative direction of training future music teachers for productive work with students of the general education school. An important feature is the existence of creative art in the activity of the teacher of music, namely: a high level of creative activity aimed at the realization of musical and creative abilities in the process of perceiving the new as a spiritual need of the individual, in turn, facilitates the acquisition of practical experience. The importance of the empathy and ability of students to the variable processing of musical educational material is singled out; the propensity to master innovative technologies in musical and educational work and the ability for artistic and pedagogical improvisation as well as the ability of future teachers of musical art to create a creative environment for mutual creative enrichment of subjects of pedagogical interaction.

Key words: creative direction; training future music teachers; productive work with students; empathy.

Статья надійшла до редколегії 12.05.2018